

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ,
к.е.н., професор, Академія управління МВС

Ефективна еліта як ключова складова стратегії вітчизняної трансформації

У статті розглядаються закономірності розвитку вітчизняної державно-владової еліти, причини виникнення її дисфункційних станів, перетворення у гальмівний фактор ефективного реформування суспільної системи.

В статье рассматриваются закономерности развития отечественной государственно-властной элиты, причины возникновения ее дисфункциональных состояний, превращение в тормозящий фактор эффективного реформирования общественной системы.

In article the regularities of the development of the native imperious elite, reasons of performance of its dysfunctional conditions, transformation in brake factor of the effective reform of the social system are described.

Постановка проблеми. Аналіз закономірностей розвитку ефективного та відповіального суб'єкта управління вже не одноразово ставав предметом наукового дослідження. Вихідні спроби розгляду і аналізу ступеня відповідності еліти управління розвитку суспільних відносин належить до періоду, коли вони отримують достатній розвиток – із виникненням і становленням перших держав, наприклад у працях Платона і Аристотеля. У подальшому філософські і соціально-політичні дослідження цієї проблеми епохи Нового часу знайшли відображення у фундаментальних працях Монтеск'є, Локка, Гельвеція, Гоббса, Канта, Гегеля та інших.

Однак сучасна епоха у зв'язку із принциповим посиленням ролі суб'єкту управління у суспільному розвитку, посиленням протиріч у механізмах його функціонування визначила пріоритетність розробки проблематики соціального управління та його адекватності, що зумовило необхідність створення багаторівневої системи досліджень з цього наукового напряму.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Загальнотеоретичні аспекти проблеми знайшли свій розвиток у працях В. Андрющенко, В. Буреги, М. Вебера, Е. Головахи, Д. Гвішиані, Д. Кліланда, Ч. Мілса, К. Манхейма, П. Сорокіна, Г. Спенсера, Б. Рассела, С. Янга та інших.

Частково наукові аспекти даної проблеми здебільшого із залученням інструментарію соціологічних наук відображені у працях Р. Арони, В. Боголепова, П. Друкера, В. Королька, Л. Козера, Т. Парсонса, А. Прихожина, В. Танчера та інших, із використанням методів економічних наук – Г. Дмитренка. Різнопланові прикладні аспекти проблеми соціально-адекватного менеджменту розвинуті у працях М. Вудко, Д. Френсиса, В. Гуленко, А. Радугіна, К. Радугіна, М. Маркова, В. Новікова, К. Кілена, М. Кроза та інших.

Разом із тим слід констатувати, що даний широкий спектр досліджень проблемі ефективності суб'єкта управління не

вичерпує, особливо щодо умов глобальної перманентної нестабільності, системної кризи, поширення процесів не транспарентності зростання, що іманентно властиві сучасній національній соціально-економічній системі.

Так, одним із найсуттєвіших факторів детінізації суспільних відносин є наявність соціально-ефективного управління, створення соціально відповіальної, мобільної, відкритої суспільству політичної та економічної еліти, яка б враховувала у своїй діяльності головні інтереси суспільного розвитку. В зв'язку із цим дослідження закономірностей розвитку вітчизняної еліти, причин виникнення її дисфункційних станів, перетворення у гальмівний фактор потребують подальшого спеціального розгляду, що і є **метою** даної **статті**.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, елітний прошарок соціально-економічної структури суспільства визначається за двома головними критеріями: формальним – за офіційним становищем у соціальній структурі, важливості суспільної функції, що належить їй; ціннісним – за реальним суспільним авторитетом, що мають певні особи, незалежно від їх формального (офіційного) статусу. В ідеалі ці обидва критерії повинні співпадати. Власне ефективність влади великою мірою і виявляється саме в наближенні суспільства до цього ідеалу. Правляча політична, економічна еліта завжди має перевагу перед рядовими громадянами у наявності права, у тому числі легітимного, забезпечувати національні інтереси суспільства, а тому має переважну відповіальність за їхній стан.

Культурно-морфологічний аспект формування української еліти, впливу на неї зовнішніх процесів кореспондується із периферійністю соціально-економічних процесів в Україні стосовно центрів сучасної домінуючої західної цивілізації та хвиль реформацій, які практично не торкнулися України або вплинули на неї незначним чином. Це пов'язано із занепадом української економіки та державності, її залежності від влади, нав'язаної ззовні – Золотої орди, Литви, Польщі, Туреччини, Російської імперії, залежного становища у складі СРСР – обумовили тяжіння української ментальності до її зasad, притаманних традиційному суспільству. На традиційні українські психоповедінкові архетипи еліти наклада свій відбиток загальна євразійська матриця світогляду з домінантою тоталітарного мислення, патерналізму, відповідно вертикальною стратифікацією владних структур та формуванням периферійних організаційних структур, які виступали як модифікація східноєвропейської общини – знизу. Умовною виживання українського етносу в цих умовах була наявність політики психологічного та політичного конформізму.

Відсутність більш-менш розвинутого власного досвіду державної незалежності, провінційність на державному рів-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

ні продукувала провінційне, містечкове мислення, що відбивалося в інровертованості національної психіки, орієнтованої на самозбереження, політику ізоляціоналізму.

Нинішній елітний прошарок вітчизняного суспільства – це еліта переважно за формальною ознакою. Суспільним визнанням, авторитетом та відчутною суспільною підтримкою вона не користується. Рівень повної підтримки дій влади (як інститутів, так і персоналій) не перевищує 8–11%; лише 6% громадян позитивно оцінюють діяльністі нинішньої правлячої еліти України, більшість (53%) дотримуються протилежної – негативної думки, майже кожен третій респондент (30%) до правлячої еліти абсолютно байдужий. Жоден із державних діячів вищого рівня, жоден із політичних лідерів, представників елітної економіки – як провладних, так і опозиційних – не має шансу бути обраним президентом у першому туру, а відтак – не користується довірою та підтримкою більшості громадян країни [1, с. 2–11].

В Україні на відміну від Польщі, Чехії та країн Балтії дотепер не відбулося суттєвого оновлення старої радянської еліти, зміна її критичної маси у вищих ешелонах влади. За підрахунками фахівців Центру Разумкова, серед осіб, які протягом 1991–2003 років призначалися на найвищі посади у системі влади (прем'єр, віце-прем'єр, секретар Ради національної безпеки і оборони, глава Адміністрації Президента), вихідці з партійної, радянської, господарської, комсомольської номенклатури радянських часів становлять 73%; серед осіб, які з 1995 року займали (або займають) посади голів обласних державних адміністрацій, – майже 80%. Що стосується її бюрократичної складової, то, за даними Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), 52 та 46% керівного складу місцевих і центральних органів влади України відповідно перебували на державній службі ще за радянських часів [1, с. 2–11].

Ще однією помітною складовою сучасної еліти України стали представники нової буржуазії. Для них головним завданням було через гібридизовані (змішані) [2, с. 274–317] структури влади і бізнесу забезпечити конвертацію влади у власність, а власності – у ще більшу владу. Такий симбіоз номенклатурної та новобуржуазної еліт виявився надзвичайно ефективним у досягненні власної мети, формулюванні і захисті власного інтересу. Про це виразно свідчить, наприклад, реалізований в Україні механізм приватизації на користь елітних структур [1, с. 4–5].

Ті ж дані НІСД свідчать: дві третини сучасної української еліти (у тому числі політичної) становлять особи старші 50 років. Майже 87% походять із сільської місцевості або невеликих міст, що за укладом життя мало відрізняються від сіл. Таке походження у зв'язку із самим цивілізаційним типом вітчизняного суспільства властиве переважній більшості населення країни, що пережило як фізичне винищення династичної інтелігенції, так і стрімку урбанізацію останніх десятиліть. Це ще один вагомий аргумент на користь розбудови соціально адекватної державно–адміністративної системи, яка має базуватися на засадах соборного суспільства.

У зв'язку з широкою гібридизацією влади у вітчизняній суспільній структурі – існуванні еліти, переважно одночасно у двоїстій формі – політичної та бізнесової еліти, являє інтерес аналізу картини механізмів здебільшого тіньового за-безпечення інтересів сучасної еліти, зокрема розвитку па-разитичного [2, с. 254–274] елітного сектору, на найвищому – політичному рівні:

– неадекватне представництво суспільних інтересів. Но-вітні політичні інститути виявилися демократичними лише за формою, їхній зміст, реальний механізм діяльності не відпо-відають критеріям сучасної демократії. Внаслідок цього сьогодні жоден із владних або значних вітчизняних суспіль-но–політичних інститутів не представляє адекватно інтересів широких верств суспільства;

– відсутність механізмів відповідальності еліти на політич-ному рівні перед суспільством за проголошенні чи прийняті нею документи програмного характеру. Головною умовою пе-реобраних депутатів парламенту в Україні є невиконання ним своєї передвиборчої програми, а в більшості випадків – кіль-кість витрачених на його виборчу кампанію коштів або сила адміністративного ресурсу, задіяного на його підтримку. Жо-ден із урядів, ідучи у відставку, не звітував про виконання власної програми; програма «Україна–2010», як і більшість інших, так і залишилася на папері як красномовне свідчення нереалізованих амбіцій і невиконання обіцянок. Програми по-літичних партій за практикою, що склалася, не передбачають звітності та відповідальності перед виборцями чи навіть чле-нами партій за їх виконання. Передвиборні програми партій мають здебільшого кон'юнктурний характер і не передбача-ють довгострокову та помітну роботу з їх виконання;

– утиски свободи ЗМІ з метою обмеження поширення критичної (незангажованої) інформації про дії правлячої елі-ти. Масового, звичного характеру набуло використання за-собів політичного, економічного, адміністративного, силово-го тиску на засоби масової інформації та окремих незалеж-них журналістів. У такий спосіб правляча еліта позбавляє суспільство можливості здійснювати контроль за її діяльні-стю, поступового формування транспарентних механізмів функціонування держави;

– несприйняття правлячою елітою опозиції (у тому числі пар-ламентської) як політичного опонента, необхідного для кон-структивного коригування власних дій. Правляча еліта розгля-дає опозицію як пряму загрозу власному статусу, владі і влас-ності, що виявляється у застосуванні до лідерів, окремих функ-ціонерів чи навіть прихильників опозиції методів адміністра-тивного та силового тиску, обмеження її доступу до ЗМІ;

– переважно патронально–клієнтальний принцип кадро-вої політики. Кадрова політика є непрозорою. Численні звільнення та призначення керівників центральних і місце-вих органів влади здійснюються, як правило, без пояснення мотивів. Неподінокими є приклади призначення чиновни-ків на відповідальні посади, які були звільнені за компроме-туючих обставин чи незадовільне виконання службових

обов'язків. Це дає підстави припустити, що головним критерієм зайняття посади є не професійна компетентність, високі морально-етичні цінності, а особиста відданість тому, хто здійснює призначення.

Таким чином, найбільш виразними рисами сучасної еліти є нехтування суспільними інтересами, безконтрольність, безвідповідальність, нетранспарентність, потяг до тіньових кулурних механізмів. Як наслідок між владою і суспільством поглибується глибоке протиріччя; влада звертається до суспільства тільки тоді, коли виникає сезонна потреба у черговій суспільній легітимації подовження її повноважень або підтримки її політичних ініціатив.

Сучасна вітчизняна еліта змогла запропонувати суспільству лише ту соціально нерозвинуту систему цінностей, що була і є близькою їй самій. Як наслідок розгублене, значною мірою позбавлене моральних орієнтирів суспільство отримало «приклад» у вигляді поведінки вищих представників еліти, головними рисами якої є егоїзм, орієнтація на цінності особистого споживання, зневага до тих, хто не причетний до вузьких елітних корпоративних кіл і кому пропонується керуватися законом, встановленим декларативно для всіх, і загальними нормами моралі. Своєю поведінкою, що побудована на подвійних стандартах, правляча еліта розбещує суспільство, що призводить до масштабної корозії моральних цінностей. За даними соціологічних опитувань, вже зараз 11% молоді визнають, що на них норми моралі не поширюються, 21% – ігнорують закон, 25% – вважають, що рівень і якість освіти в житті не має значення, головне – мати багатих батьків, родичів чи «своїх людей» у владі та комерційних структурах. Отже, серед молоді існує стійка тенденція до зниження морального порогу, нехтування суспільними інтересами, потяг до антисоціальної поведінки та девіації, і якщо вона збережеться, то суспільство очікує ще одне – катастрофічне зниження рівня суспільної безпеки, розвиток тіньових, кримінальних проявів [1, с. 7].

Наявність різкого протиріччя стосовно можливостей забезпечення ефективної держави – величезної складності та значення у системі національної безпеки завдання щодо якісного прориву, перелому у функціонуванні державно-адміністративного корпусу суспільства, у забезпеченні ним формування економічної структури для прориву на шляху ефективної трансформації та фактична відсутність еліти суспільства (за ціннісними ознаками), визнання за нею надзвичайної ефективності лише у досягненні власних цілей, формулюванні і захисті власного інтересу ставлять перед суспільством надзвичайної ваги загальнонаціональне завдання – найскорішого формування нової, суспільно ефективної еліти. Виховання ефективної еліти – комплексна, надзвичайної значення ваги та рангу програма національної безпеки, яка потребує свого нагального розв'язання. Одним із головних сегментів цієї програми, яка повинна стати другим головним напрямком діяльності Ради внутрішньої безпеки, є розвиток системи освіти, зокрема елітної.

Досвід інших країн, які вирішували проблему прискореної трансформації, свідчить про велике значення для цього піднесення всього комплексу освіти. Так, починаючи з періоду Мейдзі (1868), періоду прокапіталістичної реформації, японські лідери керуються у своїй діяльності гаслом вакон йосай (японський дух, західна технологія). З цього часу Японія постійно виділяє величезні кошти на освіту, підвищення кваліфікації персоналу. Йдеться не тільки про шкільну або вузівську освіту у межах виробничих корпорацій, а й про постійну налаштованість нації вивчати методи та процеси, що застосовуються за кордоном.

Як відомо, з точки зору управління, питання «чого навчатися» видається суттєво менш важливим порівняно з питанням «хто навчатиме». Передові позиції економіки США впродовж усього післявоєнного періоду пояснюються перевагою фактора управління, першості американської системи підготовки менеджерів. Пік могутності випускників шкіл бізнесу у США був досягнутий у 60–70-ті роки, до того ж одночасно як у державно-адміністративній діяльності, так і в корпоративному управлінні. Весь Захід пояснював економічні та технічні переваги США розривом у рівні підготовки менеджерів, створював школи бізнесу на зразок американських.

Єдина країна, яка не пішла шляхом запозичення програм підготовки менеджерів за зразками американських шкіл бізнесу, була Японія. І тепер уже сучасні проблеми економіки США, зокрема в галузі державного управління, пояснюються відставанням у рівні управління – стилю, спрямованості, горизонту управління, змісту, методів.

Сучасний підхід Японії до системи освіти, що взагалі є характерним для процесу ефективної прискореної трансформації, створює нову соціальну диференціацію суспільства. Як постійно-індустріальне суспільство ця країна в даний час має багатошаровий клас високоосвічених кадрів, для яких успішність кар'єри обумовлена посвідченням про якість отриманої освіти.

Японія – це сучасне стратифіковане суспільство, де соціальний стан є функцією не накопиченого багатства й увічнення елітарної влади, а університетської освіти, яка, в свою чергу, є функцією системи оцінок по заслuzі.

За післявоєнні десятиріччя японська система освіти стала об'єктом розвитку посиленої конкуренції за кращі позиції в цій системі. Як і за будь-якої конкуренції, освітні змагання виконують функцію диференціації щодо продукту, якості, ціни. Ця градація в освітній системі існує на всіх рівнях: від дитячих садків та юнацьких шкіл до вищих шкіл, коледжів та університетів. Форма соборного суспільства, яка виявляється у солідарному, упорядкованому узгодженному суспільстві, – це лише оболонка, яка прикриває жорсткий конкурентний соціальний порядок, і освітня система – лише один із його проявів. На відміну від США, де менш ніж половина випускників середньої школи відвідує хоча б один науковий курс, японці прагнуть до балансу в усіх базових навчальних курсах. Тут виявляється подібність із державним підходом до індустріальної політики і технологічного планування. Мета цього пакетного підходу до

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

управління різними секторами освітньої системи – підняття стандарті та рівень окремих секторів до рівня високого мінімуму. Таким же чином, як уряд намагається розповсюдити на всі компанії технології, які відповідають визначенім високим стандартам, він встановлює рівні умови для всіх шкільних районів, досягаючи мінімізації диференціації між кращими і гіршими секторами. Кращий в Японії може поступатися кращому в Англії та США, але середній, безумовно, вище відповідного середнього.

Пакетним підходом відрізняється і формування та функціонування системи елітних закладів освіти. Токійський університет перебуває на вершині університетської ієархії, але свою роль у визначенні перспектив кар'єри відіграє і те, який саме факультет закінчує студент. Наприклад, хоча Токійський університет і є головним постачальником кадрів для державної служби, юридична школа цього університету через своїх випускників особливо сильно пов'язана з міністерством фінансів. Університет Кейо – головний постачальник кадрів для підприємницького сектора, Васеда – для журналістики. Цей спосіб формування кадрових потоків протистоїть американській системі і схожий на британську та французьку [3, с. 165–180].

Особливістю японської системи освіти, особливо у підготувці менеджерів, є високий рівень духовності. Багато з внутрішньофірмових навчальних програм передбачають тренування сейсін (роль духу у навчанні управління). Дух сейсін, на думку японських фахівців, спрямований на «придушення тенденції до егоїзму». Духовне тренування, подібне дзен або фізичній витривалості, через участь у туристичних походах зміцнює прагнення до кар'єри. Індивідуальні амбіції, егоцентизм або неспокій – це ті особові якості, які тренування сейсін прагне пригніти.

Таким чином, раціоналістична кількісна орієнтація американського стилю підготовки управлінських кадрів протистоїть філософії навчання й орієнтації на діяльність, прийнятої у корпоративному та державному секторах управління в Японії. У навчальних планах японських внутрішньофірмових систем підготовки та підвищення кваліфікації входить багато концепцій та методик, які викладаються і в школах бізнесу, але вони розглядаються в цій країні як безумовно другорядні порівняно з оволодінням широкою організаційною філософією і духом. Ці особливості в акцентах освіти управлінської еліти, що властиві країнам соборної організаційної пам'яті, мають велике значення для формування філософії підготовки української еліти.

У процесі здійснення освітніх реформ, модернізації підготовки вітчизняної еліти наявні фундаментальні невідповідності її справжнім завданням та функціям, що значною мірою, обмежують можливості виконання майбутньою елітою відповідальних цілей щодо адекватного реформування суспільства.

На одне із численних місць у структурі цих невідповідностей слід поставити явно недостатнє «духовне» забезпечення майбутньої еліти, виховання на національних тради-

цях. В умовах, з одного боку, втрати соціальних орієнтирів, відсутності загальновизнаної національної ідеї, доктрини розбудови українського суспільства, з другого – зростання інтенсивності зовнішніх обмінів, ентропійних процесів щодо визначеності цінності для вітчизняного суспільства тих чи інших запозичень культури в умовах глобалізації роблять особливо уразливим багаж соціальної орієнтації населення, елітних прошарків. Це обумовлює особливу важливість для стабілізації суспільних процесів виховання еліти на традиціях вітчизняної культури, розвиток мови. Це завдання має реалізуватися тотально, пронизуючи наскрізь всю систему виховання, як одна із найважливіших підсистем виховання національної еліти [4, с. 14].

У сучасній системі української освіти, підготовки національної еліти не реалізовані вагомі чинники підвищення її якості, професійної придатності: система освіти не побудована на засадах розвитку досконалої конкуренції як між самими закладами освіти, так і контингентами студентів. Незважаючи на те що і в Японії, як і в Україні, з огляду на процеси незавершеної трансформації селянських суспільств існує система наслідування влади, коли сини, доночки та внуки політиків, державних службовців та бізнесменів старших поколінь майже автоматично займають місця у парламенті, на службі чи місце в бізнесі, в першій вона поєднується із жорсткою системою конкурентного відбору претендентів на ті чи інші посади державної влади чи бізнесу, що забезпечує протидію залученню до цих сфер професійно непідготовлених претендентів.

Здійснення завдань підготовки нової еліти в Україні не побудовано на єдиній системній основі як освітнього комплексу, не забезпечені застосуванням до нього пакетного управління піднесенням рівня всього комплексу, глибина взаємозв'язку між окремими ланками різних навчально–освітніх рівнів, що особливо важливо для трансформації еліти країн наздоганяючого розвитку, є недостатнім, що суперечить наявністю загальним закономірностям розвитку освіти у різних країнах. Так, якщо, наприклад, порівнювати структури побудованих рівнів середньої освіти на початку 1980–х років і на рубежі століття, виявиться, що зросла кількість країн, які застосовують наскрізне уніфіковане навчання у єдиних початкових та основних школах. Дедалі більше стає тих, хто додає до цього комплексу ще й дитячі дошкільні заклади [5, с. 14]. Серед завдань державних органів, зокрема Головодержслужби України, функцією якої є проведення єдиної державної політики у сфері державної служби та функціональне управління державною службою, безпосередньо відсутня функція управління елітою освітою як єдиним освітнім комплексом, його розвитком [6]. Цей процес в умовах транзитивного стану українського суспільства не може бути стихійним.

У державній службі чільне місце покликано зайняти відповідювання структур та процедур (технологій) управління нею як єдиною системою, яка, зокрема, забезпечує розвиток та функціонування еліти за ціннісними ознаками. До них належать: стандарти, реєstri, нормативи виконання дер-

жавних посад, зміст іспитів на заміщення державних посад, правила атестації, кваліфікаційні характеристики різних категорій державних службовців і багато іншого. Актуальним напрямом діяльності є створення структур щодо профілактики та розв'язання службових конфліктів у державному апараті. Якщо державна служба формується як єдиний соціально-правовий інститут, як у випадку створення Голова держслужби України, то необхідна і організація управління нею з відповідними структурами на центральному рівні та органах місцевого самоврядування [7, с. 267]. Глибина та широчінь охоплення ланок соціального комплексу завданнями підготовки адекватної вітчизняної еліти суспільства, зв'язок цього завдання з функціями управління реформацією державно-адміністративної системи обумовлює включення його у систему Ради внутрішньої безпеки.

Висновки

Проблема якості еліти та її підвищення для України є справді доленоносною, від її розв'язання залежить сценарій подальшого суспільного розвитку. Якщо взяти варіанти сценаріїв у агрегованому вигляді, то їх існує два [1, с. 10–11]. Перший – консервація нинішнього або навіть посилення маргінального стану країни, що містить загрозу посилення авторитарних тенденцій у політиці, яка пов'язана з об'єктивними передумовами цивілізаційного розвитку, консервацією паразитичних елітних структур в економіці. Другий – це якісний прорив на шляху соціально-економічної трансформації, перетворення країни на зону ефективного розвитку елітних економічних структур.

Україна, незважаючи на кризу, в якій вона перебуває, зберігає людський, природний і техніко-технологічний потенціал для формування ефективної еліти, що в окремих аспектах не лише дорівнює, а й переважає відповідно потенціал країн, які вже отримали запрошення до вступу у ЄС.

Політична та економічна еліта, яка представляє інтереси адміністративно-економічних груп, поставлена перед проблемою: як гарантувати стабільність та недоторканність біз-

несу і власності як від нових переділів, так і надмірного втручання влади, гібридизованих її форм. Частина сучасного елітного сектору розуміє довгострокові переваги правових гарантій над силовими і готова грati за правилами та встановлювати ці правила. Бізнес-групи елітного сектору, зорієнтовані на західні ринки, мають потребу легалізації капіталів та ведення бізнесу на цивілізованих засадах; зорієнтовані на національний ринок – потребу у підвищенні платоспроможності населення та внутрішніх суб'єктів господарювання, що, в свою чергу, передбачає обопільну детінізацію доходів елітних та ординарних структур.

Серед високих державних службовців є представники, здатні чинити опір процесу гібридизації влади, його певному обмеженню та введенню у кероване річище. Спостерігається також хоч і слабка, але постійна тенденція до омолодження пострадянської еліти, посилення в колі нової еліти антигібридизаційних владних тенденцій.

Отже, сама логіка економічних та суспільно-політичних процесів створює можливість обмеження паразитичних явищ, вибору еліти на користь соціально ефективного розвитку, забезпечення рівня країни на передових позиціях у світовому співтоваристві.

Література

1. Жданов І., Якименко Ю. Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти // Національна безпека і оборона. – 2003. – №9. – С. 2–11.
2. Предбурський В.А. Детінізація економіки: у контексті трансформаційних процесів: Монографія. – К.: Кондор, 2004. – С. 760.
3. Макмиллан Ч. Японская промышленная система. – М.: Прогресс, 1988. – С. 400.
4. Гінзбург М. Як зробити українську мову державною де-факто? // Дзеркало тижня. – 2004. – №14 (10 квітня).
5. Корсак К. Модернізація чи рух у протилежному напрямку // Дзеркало тижня. – 2004. – №7 (21 лютого).
6. <http://www.guds.gov.ua/poliojennya.html>
7. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. – М.: Юридлит, 1997. – С. 400.

O.B. ПОПОВИЧ,

к.е.н., доцент кафедри ФОіА, Національний авіаційний університет

Специфіка здійснення фінансових взаємовідносин при міжнародних перевезеннях різними видами транспорту

У статті досліджено особливості здійснення фінансових взаємовідносин на різних видах транспорту та виділені загальні проблеми, що виникають при таких взаєморозрахунках.

В статье исследованы особенности осуществления финансовых взаимоотношений на разных видах транспорта и выделены общие проблемы, которые возникают при таких взаимоотношениях.